

Pavao Jonjić

Institut za migracije i narodnosti
Sveučilišta u Zagrebu

Primljeno: 15. 11. 1987.

IDENTIFIKACIJA »GASTARBEITERA«

SAŽETAK

Prestrukturiranjem privrede u Zapadnoj Evropi posebno su pogodene one socijalne skupine koje su i inače bile marginalizirane, a među njima su i stranci. Pritisak koji osjeća, gastarbeiter želi zatomiti. To je osjećaj stalne kontrole, neprestano podsjećanje da je stranac i taj ga onda tjera da svoj identitet prikrije, zatomi, da pobjegne od njega, da »pobjegne od identiteta«.

Mladi migranti najčešće nisu posve prihvaćeni u sredini u kojoj su odrasli ili opće nisu prihvaćeni, a na drugoj strani izgubili su vezu s kulturom i socijalnom okolinom odakle su potekli njihovi roditelji. Osjećajući se potisnuti i sve više marginalizirani gube oslonac u stranim oblicima identifikacije, a teško mogu naći neki oslonac za novi identitet.

Sve važnije postaje pitanje kako će se ostvariti identitet stranaca. Mogli bismo nabrojiti pet oblika identifikacije stranaca: stara identifikacija (mit o povratku), bijeg od identifikacije, gubitak identiteta (osjećaj praznine), nova identifikacija i samosvijest.

Uvod

Ein Denkzettel für nationalistische überheblichkeit:
In jedem von uns fließt auch fremdes Blut.*

Bernt Engelmann

Promjene koje su se u posljednje vrijeme zbivale na tržištu rada Zapadne Evrope zatvorile su tržišta rada za strance i povećale nezaposlenost među radnicima. Automatizacija proizvodnje dovela je do opadanja živog rada, a, s druge strane, tražila je radnu snagu kvalitetniju i sa više znanja, produktivnu inteligenciju, te kvalificirane i permanentno obrazovane radnike. To je omogućilo poboljšanje položaja cijelih grupa radnika koje sudjeluju u procesu racionalizacije, ali i dijela onih radnika koji nisu zahvaćeni racionalizacijom, jer su radili u sektorima gdje je racionalizaciju bilo nemoguće provesti ali su bili neophodni za funkcioniranje svega društvenog sistema.

Ipak, dio radništva nije imao mogućnosti da se zaposli u propulzivnim sektorima industrije, ili ih je sve manje imao ili je pak ostao trajnije nezaposlen. Problem što ističu istraživači koji su se bavili »novim modelima proizvodnje« (16) jest da otpuštanje radnika kao posljedicu promjena u strukturi privrede neće zadugo biti moguće kompenzirati suprotnim djelovanjem tehničkog napretka preko nove proizvodnje i proizvoda i novih tržišta. Prestrukturiranjem privrede posebno su pogodene one socijalne skupine koje su inače bile marginalizirane, a to su stranci, žene i mladi.

---

* Podsjetnica za nacionalističku oholost: u svakom od nas teče strana krv.

Politika imigracijskih zemalja sve više nadzire migrantovu stvarnost, zahvaćajući dijelom i u njegovu utopiju o boljem životu. Kontrolirajući tako njegovu svagdašnjicu nudi mu ostvarenje njegovih nada pod svojim okriljem. Ono što mu ona nudi jest utopija temeljena na personalnoj etici: treba izvršavati obaveze koje se nameću, a nagrada će doći sama po sebi. Takva politika odražava se na svim poljima migrantova življenja, sputavajući mogućnost njegova samoostvarenja izvan okrilja te politike, a posebno se odražava na mogućnost stvaranja vlastitog identiteta.

Mitologiju rada i njenu etiku migrant je u početku shvaćao kao nužni rad da zadovolji osnovne egzistencijalne potrebe, a ne rad kao ljudsku potrebu: »Tko radi ne boji se gladi«. Ta se mitologija s vremenom preobraća u etiku potrošnje: u rad kao sredstva za sve veće potrošačke apetite. Prihvaćajući ideologiju potrošačkog hedonizma i podliježući reklamama i rasprodajama čovjek je često natjeran da kupuje robu koju inače ne bi kupio.

Mehanizam potrošnje neprestanim atakiranjem na ljudske emocije zasniva se na rušenju estetskih kriterija i razlaganju tih emocija, stvarajući ravnodušnosti; čovjek prestaje da mrzi ili voli, gubi osjećaje koje svi mi imamo prema objektu: osjećaj zadovoljstva, osjećaj posjedovanja, osjećaj patnje. Umjesto njih nastaje paradoks što ga Janet naziva osjećajem praznine. Kad čovjekom ovlada taj osjećaj, njemu pomanjka aktiviteta, pomanjka volje da bilo što radi, izostaju neke psihološke operacije i on ih ne može vršiti. Rudi Dutschke prilikom jedne rasprave na austrijskoj televiziji o nasilju u suvremenom svijetu, ovako je opisao tu situaciju: »Nasilje je prije svega socio-ekonomska kategorija. Nasilni su oni koji u jednom društvu imaju mogućnost da oblikuju temeljne strukture, strukture moći, vlasničke odnose. To su određene institucije... društvena struktura jest ona instanca koja u sebi producira i reproducira nasilje. I to je neizbježno ukliko je, onakva kakva jest... Pa što je onda radnik, kad u rano jutro mora na svoje radno mjesto? Mora ustati u šest, da bi u sedam bio u autobusu. Svega mu je dosta. Upravo je popio čaj ili kavu, popužio cigaretu ili dvije i prepun je ogorčenja. Mora ponovno u govna osam sati. Onda se vraća kući možda malo TV, malo jela, malo postelje.«

Problem identifikacije

Pritisak koji osjeća, gastarbeiter želi zatomiti. To je osjećaj stalne kontrole, neprestanog podsjećanja da je stranac, taj ga osjećaj tjera da svoj identitet prikrije, zatomi, da pobjegne od njega, da »pobjegne od identiteta«. Kako se on može osjećati kao pripadnik grupe? Je li pripadnik grupe samo u društvu svojih zemljaka? Je li mu »mit o povratku« dovoljna psihika odstupnica? Pri tome se zbivaju stvari kojih on nije bio svjestan u trenutku odlaska na rad u inozemstvo. Uostalom, to pokazuje i promjena strukture stranih radnika u inozemstvu. Došlo je do spajanja obitelji, povećao se broj djece radnika-migranata, ima sve više mješovitih brakova. Pita se gdje je uporište za njegovu identifikaciju. Možda problem identiteta nije tako izražen kod prve generacije migranata, ali se sa sigurnošću može reći da je u drugoj i trećoj generaciji migranata očit.

U isto vrijeme postavlja se pitanje unose li na neki način i stranci nešto svoje u novo socijalno okrilje. Postoji li nešto što bi se moglo nazvati »tihom revolucijom« i kako će se ona izraziti (3), te koliko će se vrijednosni sistem stranaca nadopunjavati novim spoznajama i koliko će one utjecati na promjenu njihove identifikacijske točke. Poslužimo li se analogijom sa npr. me-

ksičkim migrantima u SAD, koji su proveli štrajk berača grožđa u Delanu, Kalifornija. Taj je štrajk utjecao na razvoj Chicano literature: meksički pisci u SAD počeli su sve više upotrebljavati govor svoje migrantske sredine »poch« kao osnovu za literaturu (13). Ili kako bi rekao Richardo Sanchez u svojoj pjesmi: »Tko smo mi? ... Mi smo La Raza.« Postoji li mogućnost stvaranja takve svijesti kod migranata u Zapadnoj Evropi? Mislim da je teško u to povjerovati iako bi se dalo diskutirati o nastajanju novih etničkih grupa (5).

Možda bi se o problemu identifikacije gastarbeitersa više saznalo analitičkim sociolingvističkim istraživanjem, koje bi nam ukazalo na povezanost socijalne sredine i govora njenih pripadnika. Vjerojatno bismo dobili interesantne podatke analizom govora gastarbeitersa u njihovoj socijalnoj sredini. Nešto slično kako je Milroy (19) na primjeru triju radničkih četvrti pokazao da se socijalna izolacija i zatvorenost pojedinih socijalnih sredina odražuje i u jeziku, jer je jezik važan kohezijski faktor grupe. Što više, pokazalo se da se bilo koji društveni faktor koji utječe na društvenu mrežu (social network) pojedinca odražuje i na njegov jezik.

No, jezik nije samo kohezijski faktor neke grupe i veza među različitim grupama, već može biti i sociofunkcionalna granica. Treba paziti da se ne zapadne u ekonomski determinizam, jer ekonomski činioci jesu važni, ali ne i jedini faktor grupne identifikacije. Može se govoriti i o utjecaju i moći pojedinih grupa, moći koja se iskazuje na jezik i putem jezika (8). Mitologizacija govora i jezika može dovesti do izolacije pojedinih grupa i nemogućnosti da se komunicira s drugim grupama. Teško je kazati koliko je moguće održati autentičnost govora, ali je i pitanje što je njegova autentičnost. Jer, kako bi kazao Adorno, umjetno se stvara »žargon« političkog govora koji se želi nametnuti posvuda i svakome kako bi se provela njegova posvemašnja »autentičnost«. (2) Svaka se koristoljubiva praksa može s pomoću žargona maskirati kao čin u službi čovjeka, a žargon je samo maska, ništa stvarno protiv ljudske bijede i oskudnosti. On je samo nadomjestak i utjeha za onim što je ljudima uskraćeno.

Svođenjem migrantskog govora na puki »žargon« političkog govora bilo preko obrazovnih institucija, bilo nepoštivanjem migrantovih sociokulturnih posebnosti, stavlja se migranta na razmeđu dviju krajnosti: tradicije (nasljeđenog) i novog, ne dopuštajući kontinuitet u razvoju njegova identiteta. Sociokulturna identifikacija svodi se na političku identifikaciju i time se dokida mogućnost da se odredi vlastiti identitet izvan politike, izvan ponuđenog »legitimnog« ponašanja.

Ako znamo da su dvije trećine strane djece koja žive u SR Njemačkoj ili su tamo rođena stara do 16 godina, nije potrebno isticati koliko je izražen problem identifikacije mladih stranaca. Vrlo je jak pritisak na asimilaciju mladih migranata, ali u isto vrijeme većina njih ne završava redovito školovanje a nije ni zaposlena. Upravo integrativna politika SR Njemačke upućena je na taj dio strane populacije, posebno preko obrazovno-odgojnih ustanova, kao što su dječji vrtići i škole, te preko organiziranog provođenja slobodnog vremena. Roditelji, zauzeti rješavanjem svojih ekonomskih problema često su slab oslonac mladim migrantima, te su ti mladi najčešće orijentirani sami na sebe. Slabljenje odgojne i obrazovne funkcije obitelji i pritisak nesigurnosti mladu generaciju često gura na put prijestupništva, alkoholizma i narkomanije. Uz to, mladi migranti najčešće nisu posve prihvaćeni u sredini u kojoj su odrasli ili nisu uopće prihvaćeni, a na drugoj strani izgubili su vezu s kulturnom i socijalnom okolinom odakle su potekli njihovi rodi-

telji. Osjećajući se potisnuti i sve više marginalizirani gube oslonac u starijim oblicima identifikacije, a teško mogu naći oslonac za novi identitet.

Problem primarne, a osobito sekundarne socijalizacije mladih osobito se očituje tijekom njihova sazrijevanja u izgradnji njihove ličnosti. Pri tome na taj problem vrlo indikativno ukazuju dva istraživanja, kojih ćemo rezultate ukratko izložiti. Grupa psihologa istražujući latentnu strukturu ličnosti djece jugoslavenskih radnika u SR Njemačkoj zaključuju da na razini uzrasta petoga i devetog razreda nalazimo veću sličnost između uzoraka jugoslavenske djece u SR Njemačkoj i one u Jugoslaviji, dok na razinu uzrasta sedmih razreda postoji veća sličnost između djece jugoslavenskih radnika u SR Njemačkoj i njemačke djece. Autori dalje kažu: »O uzrocima ovih pojava nesigurno je diskutirati, ali ono što je empirijski utvrđeno ukazuje da razvitak strukture ukupne ličnosti naše djece u SR Njemačkoj ne teče kontinuirano od 10. i 11. do 15. i 16. godine, kad su široki okolinski utjecaji vrlo jaki na formiranje ukupne ličnosti pojedinca. Vodeći računa i o nalazima prethodnih analiza (Fulgosi i dr. 1984, 85) da s uzrastom i dužinom boravka naše djece u SRNJ dolazi do pada kognitivne efikasnosti i porasta emocionalne nestabilnosti, možemo zaključiti da ta djeca ne rastu u okolini koja optimizira ravnomjeran i potpun razvoj ukupne ličnosti« (9). Đurđa Jureša-Persoglio istraživala je vrijednosne orijentacije srednjoškolske omladine povratnika iz inozemstva u gradu Zagrebu i zaključila da je nesumnjivo — ukoliko se nalazimo na prijelazu iz »starog« u »novo« — kako uvjerenja, mišljenja, stavovi i težnje ispitivanih učenika nose u sebi vrijednosne norme jednoga i drugoga. I što odmiče dalje, to »staro« sve više prelazi u sjećanje pa u zabrav. »Novo« dolazi ponajprije u pomalo zastrašujućem obliku industrijskoga, urbanog, ljudskog otuđenja« (14). Koliko takvo dijete ili čovjek može ostvariti minimalno sebe? Ostvaruje li bar toliko da se može koliko-toliko oduprijeti ovim »nezgodnim vremenima« (18)?

Koliko poteškoća takvu djetetu mogu predstavljati jezične prepreke posebno ako se njegovo jezično uporište ne nalazi u njegovoj socijalnoj sredini, već je negdje na razmeđu govora kuće i govora ulice, između govora uže i šire socijalne sredine. Što da misli? Jednostavno postavlja pitanje: Tko sam? Postavlja pitanja koja sebi postavlja i Skutnab-Kangas: »Što je materinji jezik? Tko je dvojezičan i zašto? Kako se može postati dvojezičan uz pomoć roditelja i škole: »(21)? Sva tri pitanja teška su i teško je na njih odgovoriti. Vjerojatno bez rješenja svog identiteta neće mladi migrant moći ni ostvariti jedinstvo dviju različitih kulturnih sredina. Tu tezu mogli bismo potkrijepiti zaključkom do kojeg je došla Traute Taeschner prateći jezik dviju malih Talijanki da se bilingualna djeca lingvistički ne razvijaju različito od monolingualne djece (24). Problem se javlja u jeziku kao faktoru identifikacije u onom trenutku dječjeg razvitka kad ono počinje komunicirati sa svojom širom socijalnom okolinom, kad treba da odredi sebe prema drugima.

Fromm kaže da se čovjek, izgubi li vezu s društvenom grupom u kojoj živi, počinje bojati potpune izoliranosti i da se zbog tog straha neće usuditi da misli o onom »na što i ne smije pomisliti« (23). Pitanje izolacije nije samo pitanje fizičkog stanja i stanja u kojem se pojedinac nalazi već govori i o stanju njegove svijesti. U ovom kontekstu upotrijebit će Freudov termin »osvješćivanje nesvjesnoga«. Ono osnovno što može migranta izvući iz njegove izolacije jest pretvaranje njegova postignutog identiteta u stvarno *ja*. Ovako rastrgan između vlastitih želja i pritiska socijalne sredine on je onemogućen djelovati i raditi po svojoj savjesti. U podsvijesti će vjerojatno svoj soci-

jalni identitet udružiti s ponuđenom socijalnom ulogom. On se želi od toga distancirati i poput beskućnika stvoriti će »željenu sliku o sebi« (22).

Polazeći često od toga da se sindromi stavova tipični za neku grupu moraju reprezentirati na razini socijalizacije djelatnog kulturnog sistema vrijednosti, često se zanemaruju subkulturne razlike. Pri tome ne samo da se zanemaruju subkulturne razlike već se zanemaruje činjenica da se obrasci odražavaju na strukture pojedinca putem socijalizacijskih ustanova i odgojne prakse. Uostalom, od kojih se komponenti sastoje motivacijski faktori s gledišta funkcionalnih imperativa (11)? Koje su to motivacijske činjenice koje bi potakle migranta da djeluje na svom samoostvarenju? Može li se on osjećati više svoj ostvari li neka osnovna prava kao npr. izborno pravo (26)? Može li on, gubeći svoju identifikaciju, pronaći drugu u mikrozajednici? Zar mu je tu jedini spas? Ili kako Gorz kaže: »To je ostvarenje ličnih ambicija, želja ili težnji mikrozajednici, u maloj zajednici. Moramo sprečiti jednoličnost. Nema ničeg strašnijeg od jednoličnog društva« (10).

Što je zapravo svijest migranta i na koji se uopće način može ostvariti u društvu koje se izgrađuje na ekonomskoj funkcionalnosti? I uopće što je svijest? Svijest nije ništa što se može lako odrediti, ona nije, kako kaže Morin, »ništa korjenito, prvobitno, ne može joj se odrediti mjesto, nije ni esencija ni supstancija, već proizvod uzajamnim djelovanjem, pojačavanjem i slabljenjem među mnogobrojnim cerebralnim aktivnostima...« (20).

Koliko je uopće stranac voljan da se bori za svoj identitet u vrijeme selekcije radne snage, kada se u povratne tokove upućuje nekvalitetniji dio radne snage, a u isto vrijeme želi se zadržati onaj kvalitetniji dio. Došlo je vrijeme neizvjesnosti za stranca. U isto vrijeme javlja se i problem stranaca koji tek stupaju u radnoaktivnu dob. Najčešće su ti stranci rođeni ili odrasli u inozemstvu, te se žele tamo zadržati, ali su dvostruko pogođeni promjenama koje je izazvala racionalizacija proizvodnje i porast nezaposlenosti. Prvo, što su mladi, a to je dobna skupina i inače najpogođenija nezaposlenošću, a drugo, što je položaj stranaca na tržištu rada teži nego domaćeg stanovništva. Pri tome mlađi stranci nisu više zainteresirani kao njihovi roditelji da prihvaćaju tzv. »gastarberske poslove, neinteresantne domaćim radnicima«. Jednostavno oni ne žele više biti »gastarbereri«.

Zaključne napomene

Svatko u dubini svoje duše nekako zamišlja tko i kakav bi htio i trebao da bude; e, pa ovo naše tajno i bolje ja — to je onaj ukleti u nama.

Karel Čapek

Zbog promjene modela proizvodnje pojačava se nesigurnost položaja stranaca, koji se sve više marginaliziraju, koji su sve više potisnuti na rub društva. U isto vrijeme sve se veći dio migranata odlučuje da trajno ostane u inozemstvu, a to sve više pojačava animozitet prema njima.

Radi toga postaje sve važnije pitanje kako će se ostvariti identitet stranaca. Mogli bismo nabrojiti pet oblika identifikacije stranaca:

1. stara identifikacija (mit o povratku)
2. bijeg od identifikacije

3. gubitak identiteta (osjećaj praznine)
4. nova identifikacija
5. samosvijest

Dok jedan dio stranaca želi zaboraviti da su »gastarbeiteri« i želi potisnuti činjenicu da su došli kao stranci, drugi dio njih žele ostvariti svoje pravo na vlastiti identitet. U vrijeme kad ih se sve više odlučuje ostati tamo gdje su otišli samo »privremeno« i samo radi posla, kad stasa druga, pa i treća generacija migranata taj problem postaje sve očitiiji.

LITERATURA:

1. Acuna, Rodolfo F. A. *A Community Under Siege: A Chronicle of Chicanos East of Los Angeles River 1945—1975*. Los Angeles: Chicano Studies Publications, 1984. 523. pp.
2. Adorno, Theodor W. *Žargon autentičnosti*. Beograd: Nolit, 1978. 210 str.
3. Boehnke, Klaus; Merckens, Hans; Schmidt, Folker; Berge, Dagmar. »Ausländer und Wertwandel. Hat die 'Stille Revolution auch bei Arbeitsmigranten stattgefunden?«. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Köln, Jg. 39/1986, No. 1, s. 330—346.
4. Buttler, Friedrich. »Labour market flexibility by deregulation? The case of Federal Republic of Germany.« *Labour and Society*, Brusseles, vol. 12/1986, No. 1, pp. 19—35.
5. Castels, tSephan; Booth, Heather; Wallace, Tina. *Here for Good*. London: Pluto Press, 1984. 259 pp.
6. Cordova, Efen. »From full-time wage employment to atypical employment: A major shift in the evolution of labour relations?« *International Labour Review*, Geneva, vol. 125/1986, No. 6, pp. 641—656.
7. Capek, Karel. *Marsija*. Beograd: Kultura, 1967. 216 str.
8. Edwards, John. *Language, Society and Identity*. Oxford, New York, London: Basil Blackwell and Andre Deutsch, 1984 X, 245 pp.
9. Fulgosi, Ante; Fulgosi, Ljerka; Knezović, Zvonko; Zarevski, Predrag; Masnjak, Rea; Metzinger, Anđelka. »Kome po latentnoj strukturi ličnosti slične djeca naših radnika na privremenom radu u SR Njemačkoj: vršnjacima u Jugoslaviji ili SR Njemačkoj«. *Migracijske teme*, Zagreb, god. 2/1986, br. 2, str. 5—14.
10. Gorz, Andre. »U raj — ali sa sindikatima: razgovor sa Klausom Podakom«. *Markizam u svetu*, Beograd, 1985, br. 12, str. 5—20.
11. Habermas, Jürgen. *Problemi legitimacije u kasnom kapitalizmu*. Zagreb: Naprijed, 1982. 179 str.
12. Janet, Paul. *Ljubav i mržnja*. Zagreb: Naprijed, 1968. str. 162.
13. Hart, Doroti E.; Baldwin, Lewis M. (ed.). *Voices of Aztelan: Chicano Literature of Today*. New York: New American Library, 1974. 246 pp.
14. Juresa-Persoglio, Đurđa. »Istraživanje o vrijednosnim orijentacijama (vrednotama) srednjoškolske omladine — povratnika u gradu Zagrebu«. *Migracijske teme*, Zagreb, god. 3/1987, br. 1, str. 43—63.
15. Kern, Horst; Schumann, Michael. »Industrijski rad i radnička svijest«. *Markizam u svetu*, Beograd, 1984, br. 10—11, str. 167—207.
16. Kern, Horst; Schumann, Michael. »Ka profesionalizaciji industrijskog rada«. *Markizam u svetu*, Beograd, 1986, br. 3, str. 174—183.
17. Konetzke, Richard. *Süd und Mittelamerika I: Die Indianerkulturen Altamerikas und spanisch-portugiesische Kolonialherrschaft (Fischer Weltgeschichte, Band 22)*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, 1974. 391 s.

18. Lösch, Christopher. *The Minimal Self: Psychic Survival in Troubled Times*. New York: Norton, 1984. 391 pp.
19. Milroy, Lesley. *Language and social network*. Oxford: Basil Blackwell, 1980. 320 pp.
20. Morin, Edgar. »Križa kulture«. *Treći program*, Beograd, 1976, br. 2, str. 307—340.
21. Skutnabb-Kangas, Tove. *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters, 1984. XVIII, 378 pp.
22. Snow, David A.; Anderson, Leon. »Identity Work among the Homeless: The Verbal Construction and Avowal of Personal Identities«. *American Journal of Sociology*, Chicago, vol. 92/1987, N. 6, pp. 1336—1371.
23. Suzuki, D. T.; Fromm, Erich. *Zenbudizam i psihoanaliza*. Beograd: Nolit, 1977. 181 str.
24. Taeschner, Traute. *The Sun is Feminine« A Study on Language Acquisition in Bilingual Children*. Berlin: Springer-Verlag, 1983. 246 pp.
25. Tricarico, Donald. *The Italians of Greenwich Village*. New York: Center for Migration Studies, 1984. 181 pp.
26. Tung, Ko-chih R. »Voiting Rights for Alien Resident — Who Wants It?«. *International Migration Review*, New York, vol. 19/1985, No. 3, pp. 451—467.
27. Turner, Jonathan. »Toward a Sociological Theory of Motivation«. *American Sociological Review*, vol. 52/1987, No. 1, pp. 15—27.
28. Vanderburg, William H. *The Growth of Mindsand Cultures: A Unified Theory of Structure of Human Expirience*. Toronto: University of Toronto Press, 1985. XXVI, 334 pp.

IDENTIFICATION OF THE GASTARBEITER

SUMMARY

The restructuring of the West European economies hit especially those social groups which were already marginalized, among them foreign workers. The *Gastarbeiter* wishes to lessen the pressure that he feels. It is a feeling of permanent control, a constant reminder that he is a foreigner, which forces him to hide his identity, suppress it, to flee from it, to »escape from identity«.

Younger migrants most often are not fully accepted by the *milieu* in which they have grown up, and on the other hand they have lost contact with the cultural and social environment of their parents' origin. Feeling suppressed and more and more marginalized they are losing the support of old forms of identification and it is difficult for them to find support for a new identity.

The question of how to create an identity for foreigners is becoming all the more important. We could list five forms of identification, among foreigners: the old identification (the myth of return), the flight from identity, loss of identity (the feeling of emptiness), a new form of identification and self-consciousness.